

PISM

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
THE POLISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS

BIULETYN

Nr 63 (1505), 30 czerwca 2017 © PISM

Redakcja: Sławomir Dębski • Bartosz Wiśniewski • Rafał Tarnogórski
Katarzyna Staniewska (sekretarz redakcji)

Karolina Borońska-Hryniewiecka • Anna Maria Dynier • Aleksandra Gawlikowska-Fyk
Sebastian Płóciennik • Patrycja Sasnal • Justyna Szczudlik • Marcin Terlikowski • Tomasz Żornaczuk

Trójmorze: współpraca na rzecz unijnego i regionalnego rynku gazu

Bartosz Bielizszuk

W krajach Europy Środkowej i Wschodniej brakuje infrastruktury gazowej, co otwiera pole dla znaczących inwestycji. Ponadto według prognoz wzrośnie popyt tych państw na gaz. Inicjatywa Trójmorza pomoże im koordynować działania i promować interesy regionu, zwiększy bezpieczeństwo energetyczne oraz umożliwi rozwój konkurencyjnego rynku gazu. Skorzystają na tym nie tylko państwa objęte inicjatywą, ale także cała UE.

25 sierpnia 2016 r. dwanaście państw Trójmorza (tj. położonych między Adriatykiem, Bałtykiem i Morzem Czarnym) – Austria, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Węgry, Łotwa, Litwa, Polska, Rumunia, Słowacja i Słowenia – podpisało w Dubrowniku deklarację w sprawie współpracy. Przewiduje ona rozbudowę infrastruktury służącej stworzeniu wspólnego rynku gazu oraz zwiększeniu bezpieczeństwa i konkurencji. Ma na celu wzmocnienie regionu, a w efekcie całej Unii Europejskiej, odwołując się do jej instrumentów i strategii. Rozwojowi infrastruktury gazowej, głównie na osi północ-południe, sprzyjają nie tylko polityka energetyczna UE, lecz także percepcja bezpieczeństwa i ambicje państw regionu.

Potencjał współpracy regionalnej. Głównym wyzwaniem stojącym przed państwami Trójmorza jest rozbudowa gazociągów, niezbędnych dla zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego i stworzenia konkurencyjnego rynku. Ze względu na brak zdywersyfikowanych połączeń gazowych kraje regionu przez lata były i nadal w dużym stopniu są uzależnione od jednego eksportera. Dominacja Rosji naraża je na praktyki monopolistyczne, zakłócenia dostaw i nacisk polityczny. Potwierdzeniem tego było postępowanie antymonopolowe Komisji Europejskiej przeciw Gazpromowi. Większość państw Trójmorza poważnie odczuła także odcięcie rosyjskich dostaw gazu podczas sporu gazowego Rosja–Ukraina na przełomie 2008 i 2009 r. Potrzebę budowy połączeń gazowych, głównie na obszarze Trójmorza, wykazały unijne stress testy z 2014 r., symulujące zakłócenia dostaw gazu ze wschodu.

Rozbudowa gazociągów będzie konieczna także ze względu na prognozowany wzrost popytu państw Trójmorza na gaz. KE prognozuje, że do 2030 r. konsumpcja gazu wzrośnie w krajach Trójmorza o ok. 14% w stosunku do 2015 r., podczas gdy w całej UE ma spaść o ok. 4%. Największy wzrost odnotują Polska, Słowenia, Łotwa i Austria.

Rozwój infrastruktury w regionie pozwoli też na lepszą integrację z państwami Wspólnoty Energetycznej. Uczestnictwo w niej zobowiązuje kraje spoza UE do przyjęcia unijnych przepisów dotyczących energetyki. Państwa Trójmorza sąsiadują z sześcioma spośród dziewięciu członków Wspólnoty. Dla państw tych współpraca z UE jest priorytetem – są one oficjalnymi kandydatami do Unii (Czarnogóra, Macedonia, Serbia) bądź podpisały umowę stowarzyszeniową (Bośnia i Hercegowina, Mołdawia, Ukraina).

Tabela 1. Uzależnienie państw Trójmorza od Rosji w 2014 r.

	Zużycie w mld m ³	Import w mld m ³	Import z Rosji w mld m ³	Udział Rosji w imporcie w %	Praktyki monopolistyczne stwierdzone przez KE
UE	410	278,7	113,6	40	-
Austria	7,7	7,6	3,9	51	Zakaz reeksportu (zniesiony pod naciskiem KE w 2005 r.)
Bułgaria	2,5	2,2	2,2	100	Zakaz reeksportu, nierynkowe ceny, „warunkowe” dostawy gazu
Chorwacja	2,4	0,7	0	0	-
Czechy	7,2	7,1	4,8	67	Zakaz reeksportu
Estonia	0,5	0,5	0,5	100	Zakaz reeksportu, nierynkowe ceny
Litwa	2,5	2,4	2,4	100	Zakaz reeksportu, nierynkowe ceny
Łotwa	1,2	1,2	1,2	100	Zakaz reeksportu, nierynkowe ceny
Polska	16	11,5	8,8	76	Zakaz reeksportu, nierynkowe ceny, „warunkowe” dostawy gazu
Rumunia	11,8	0,9	0,9	100	-
Słowacja	4,3	4,6	4,3	95	Zakaz reeksportu
Słowenia	0,6	0,7	0,4	66	-
Węgry	8,5	9,4	9,4	100	Zakaz reeksportu

Źródło: oprac. własne na podst. *Eurogas Statistical Report*, Bruegel.

Między UE a narodowymi ambicjami. Kraje Trójmorza już teraz zajmują centralną pozycję w wielu projektach i strategiach UE i korzystają z unijnych narzędzi finansowania. UE wspiera te inicjatywy, by zwiększyć dywersyfikację i elastyczność dostaw gazu, tj. zrealizować istotne cele unii energetycznej.

Przedstawiony w 2011 r. plan stworzenia korytarza Północ–Południe zakłada rozbudowę infrastruktury gazowej w regionie Europy Środkowo-Wschodniej w celu zwiększenia konkurencji i bezpieczeństwa dostaw. Memorandum w tej sprawie zostało podpisane przez trzynastę państw, z czego osiem z Trójmorza. UE opracowała też plan rozbudowy połączeń w regionie Morza Bałtyckiego (Baltic Energy Market Interconnection Plan – BEMIP) z 2009 r., który ma zakończyć „izolację gazową” Litwy, Łotwy, Estonii i Finlandii. Osiem państw Trójmorza tworzy także jeden z trzech wspólnych regionów gazowych (South South-East – SSE).

Potrzebę rozbudowy infrastruktury w regionie potwierdziły wspomniane stress testy. Utworzono wówczas grupę roboczą wysokiego szczebla CESEC (Central and South Eastern Europe Gas Connectivity), której celem jest przyspieszenie rozwoju połączeń gazowych. Ma to pozwolić całej Unii na skorzystanie ze strategicznego projektu na rzecz dywersyfikacji – alternatywnych dostaw z Azerbejdżanu (a potencjalnie także z innych krajów basenu Morza Kaspijskiego) tzw. Korytarzem Południowym.

Współpraca w ramach inicjatywy Trójmorza pozwala również realizować narodowe ambicje państw regionu, takie jak dywersyfikacja dostaw i uniezależnienie od Rosji (Polska, Litwa) czy stworzenie hubu gazowego (Bułgaria). Dzięki integracji infrastruktury Trójmorza w ramach UE te oraz przyszłe inwestycje krajowe będą służyć nie tylko poszczególnym państwom, lecz także całemu regionowi. UE wspiera je, nadając status projektu o znaczeniu wspólnotowym (Projects of Common Interest – PCI) inwestycjom, które zwiększają konkurencję i integrację infrastrukturalną państw oraz polepszają bezpieczeństwo energetyczne. Status PCI upraszcza procedury biurokratyczne i pozwala na ubieganie się o dofinansowanie ze środków unijnego instrumentu „Łącząc Europę” (Connecting Europe Facility – CEF). Spośród ok. 80 projektów gazowych o statusie PCI ok. 50 jest realizowanych w państwach Trójmorza, co potwierdza potrzebę inwestycji w regionie. Z łącznej kwoty dofinansowania z CEF na projekty gazowe do krajów Trójmorza trafia ponad 90% środków.

Tabela 2. Inicjatywy i projekty gazowe UE obejmujące kraje Trójmorza

	Korytarz Północ-Południe	CESEC	BEMIP	Liczba projektów o statusie PCI	Liczba projektów finansowanych z CEF	Inicjatywa regionalna SSE
Austria	✓	✓	-	6	1	✓
Bułgaria	✓	✓	-	10	5	✓
Chorwacja	✓	✓	-	5	3	-
Czechy	✓	-	-	3	2	✓
Estonia	-	-	✓	3	2	-
Litwa	-	-	✓	3	2	-
Łotwa	-	-	✓	3	2	-
Polska	✓	-	✓	8	4	✓
Rumunia	-	✓	-	10	2	✓
Słowacja	✓	✓	-	2	2	✓
Słowenia	✓	✓	-	5	2	✓
Węgry	✓	✓	-	8	3	✓

Źródło: oprac. własne. W część projektów zaangażowany jest więcej niż jeden kraj.

Dzięki wspólnym działaniom w ramach Trójmorza można także wypromować nowe gazowe projekty, inne niż gazociągi przesyłowe. Dodatkowe finansowanie może pochodzić ze środków Europejskiego Funduszu na rzecz Inwestycji Strategicznych (plan Junckera). Wspiera on strategiczną infrastrukturę, w tym energetyczną, służącą m.in. zrównoważonemu rozwojowi i energetyce odnawialnej. Środki te mogą być wykorzystane przez kraje Trójmorza do rozwoju sieci gazowej lub redukcji emisji. Wśród dofinansowanych projektów gazowych znajdują się m.in. kogeneracyjna elektrownia czy inteligentna sieć dystrybucji. W krajach Trójmorza zatwierdzono jedynie 21 projektów energetycznych (średnio 1,7 na kraj), podczas gdy w pozostałych krajach UE – 108 (średnio 6,7).

Wnioski i rekomendacje. Koncepcja Trójmorza ma szczególny potencjał w obszarze infrastruktury gazowej, w której konieczne są inwestycje. Odpowiada ona na realne potrzeby inwestycyjne i przyszły popyt na gaz. Godzi też interesy regionu, UE i indywidualnych państw członkowskich. Jako alternatywne wobec Rosji źródło gazu, zwiększa także bezpieczeństwo i suwerenność energetyczną regionu.

Państwa objęte inicjatywą Trójmorza mogą wykorzystać ten format do promowania interesów regionu, a także inwestycji, wspartych narzędziami oferowanymi przez UE. Może on też stanowić forum koordynacji działań (np. wspólnego ubiegania się o finansowanie). Inwestycje w infrastrukturę pozwolą „odpolitycznić” dostawy gazu i stworzyć konkurencyjny rynek, co zakłada strategia UE. W tym zakresie inicjatywa Trójmorza i cele UE się uzupełniają. Ponadto rozbudowa połączeń pozwoli zacieśnić współpracę energetyczną z sąsiednimi krajami (w tym kandydującymi do UE). Istotny własny wkład w integrację mogą wnieść wszystkie państwa, w tym Polska, dzięki projektom zgodnym ze strategią UE – terminala LNG w Świnoujściu i Baltic Pipe, którym możliwe będzie sprowadzanie gazu z Norwegii.